

Een museum op papier: de geïllustreerde biografie van Louis Couperus

Caroline de Westenholz *Louis Couperus, een verwende vagebond. De geïllustreerde biografie*. Mei 2023, 352 pagina's. € 34,99 Uitgeverij Lias ISBN 9789088031281.

Op 16 juli was het honderd jaar geleden dat Louis Couperus overleed. Ter gelegenheid van het herdenkingsjaar presenteerde Caroline de Westenholz op 1 juni *Louis Couperus, Een verwende vagebond. De geïllustreerde biografie*. Dit kloeke boek is de zesde biografie van de grote schrijver.

In 1991 schreef Frédéric Bastet: 'Het monumentale oeuvre van Louis Couperus (1863-1923) en de kwaliteit ervan hebben de laatste jaren tevens een groeiende aandacht voor zijn fascinerende persoonlijkheid teweeggebracht.' Die groeiende aandacht had hij deels zelf in gang gezet met zijn prachtige biografie uit 1987. Die werd en wordt alom geprezen. Wel hadden indertijd 'velen hun teleurstelling geuit dat aan Couperus' levensbeschrijving geen illustraties waren toegevoegd'. Daarom verzorgde Bastet in 1991 *De wereld van Louis Couperus, een iconografische biografie*. Het is een heerlijk kijk- en leesboek waarin niet alleen alle portretten van Couperus, zijn familie en vrienden verzameld waren, maar ook afbeeldingen van de huizen en buitenlandse pensions waar hij gewoond had. Couperus reisde veel en bracht het grootste deel van zijn leven buiten Den Haag door. De afbeeldingen brachten Couperus' leefwereld dichterbij en boden waardevolle achtergrondinformatie bij zijn romans, vooral bij de historische romans als *De berg van licht* die in de antieke oudheid spelen.

Veel onderzoek en een museum

Bastets geïllustreerde boek is alleen nog antiquarisch verkrijgbaar en is inmiddels verouderd. Er is sindsdien veel onderzoek gedaan en gepubliceerd. In de afgelopen dertig jaar is nieuw materiaal boven water gekomen: onbekende foto's van Couperus zelf, brieven van hem of van mensen die hij gekend heeft. Wat niet veranderd is: in 2023 is de aandacht voor Louis Couperus nog steeds groot. Zijn werk wordt volop gelezen (en niet alleen aan de universiteit), de romans worden bewerkt tot toneelstukken, films en zelfs een musical. De uitgave van Couperus' *Volledige Werken* (1987-1996) in vijftig delen geldt als een van de eerste Nederlandse tekstedities die volgens wetenschappelijke, tekstkritische normen tot stand zijn gekomen. In het jubileumjaar 2013 verscheen de complete briefwisseling van Couperus, een editie van de grote Couperus-kenner H.T.M. van Vliet, die naar verluidt aan een nieuwe biografie werkt.

Bastets biografie leidde indertijd indirect tot de oprichting van het Louis Couperus Genootschap en sinds 1996 is er een Louis Couperus Museum aan de Javastraat in

Den Haag. Dit museum maakt het leven en het oeuvre van Couperus zichtbaar in twee tentoonstellingen per jaar. Het museum erfde het foto-archief van Frédéric Bastet en heeft inmiddels een grote collectie afbeeldingen en voorwerpen opgebouwd. De voorzitter van bestuur en oprichter van het museum Caroline de Westenholz is dan ook bij uitstek toegerust om een nieuwe visuele biografie van Couperus te verzorgen. *Louis Couperus, Een verwende vagebond* is twee keer zo dik als zijn voorganger, *De wereld van Louis Couperus*. Het boek telt maar liefst 400 foto's, is fraai vormgegeven en gedrukt op mooi papier. Een prachtige jubileum-uitgave in dit herdenkingsjaar.

Een reizende schrijver

In zes hoofdstukken beschrijft De Westenholz chronologisch het leven van de schrijver en ze scheidt een beeld van de tijd waarin hij leefde. In een prettig leesbare vertelstijl, soms wat te populair, beschrijft zij de jeugd van Couperus als verwende jongste zoon in een groot Haags-Indisch gezin, zijn debuut als dichter en zijn succesvolle carrière als romancier. Couperus' reizen door Noord-Afrika in 1920-1921 en Indië en Japan in 1922 leveren mooi beeldmateriaal op. Op de foto's van de huldiging voor zijn zestigste verjaardag in juni 1923 oogt de schrijver ziek en breekbaar. Op 17 juli 1923 overleed hij in De Steeg. De Westenholz geeft niet alleen Couperus' levensfeiten weer, maar maakt ook allerlei thematische uitstapjes, zoals naar homoseksualiteit, visie op religie of de theaterbewerkingen van Couperus' romans. Deze teksten zijn vaak gebaseerd op de tentoonstellingen in het museum. Ze bespreekt de inhoud van de meeste romans kort en kiest treffende citaten.

Geslaagd omslag

De Westenholz illustreert Couperus' levensverhaal op iedere pagina met twee of drie illustraties, waarvan vele in full colour. Het is mooi om al Couperus' portretten (en spotprenten) zo bij elkaar te zien, want de sfeer en stijl van die portretten loopt zeer uiteen. Couperus had uitgesproken meningen over zijn portretten. Zo wilde hij de tekening die het omslag siert, zelf niet in *Extaze* laten afdrukken. Ik vind dit omslag juist bijzonder geslaagd. Want waar Bastet koos voor een foto van een flanerende Couperus (met wandelstok) in Den Haag, koos De Westenholz met deze tekening van Jan Veth voor een bredere visie op de schrijver. Minder 'Haags', minder *Eline Vere*. En dat past beter bij de vele nieuwe benaderingen van zijn leven en werk, zoals Mary Kemperink ze noemt in haar inleiding: 'oriëntalisme, gender, celebrité en self-fashioning'. Zo zijn de slotpagina's gewijd aan de lopende expositie 'Louis Couperus – non-binair avant la lettre?' Een waardevolle toevoeging ten opzichte van Bastets boek zijn de omslagen van de eerste drukken van Couperus' oeuvre in kleur. Couperus' uitgever Veen besteedde veel aandacht aan die omslagen en liet ze vaak ontwerpen door grote kunstenaars als Jan Toorop.

Lang niet alle foto's uit *De wereld van Louis Couperus* zijn opnieuw in deze uitgave opgenomen. Zo miste ik mijn geliefde foto van Couperus en zijn vrouw bij een Japanse pagode in 1922. Zelfs met 400 afbeeldingen blijft er voor Couperus-liefhebbers natuurlijk altijd wat te wensen over, zoals foto's van het interieur van Surinamestraat 20 in Den Haag, de woning waar Couperus *Eline Vere* schreef en die lang in de originele staat behouden bleef.

Slechts een stukje

Op de tentoonstellingen in het Louis Couperus Museum zijn in de afgelopen decennia veel kunstwerken te zien geweest: schilderijen van tijdgenoten van Couperus of objecten uit volkenkundige musea. Hiervan is weinig afgebeeld in

Een verwende vagebond. Weliswaar zijn er veel (amateur)foto's van de museale opstellingen, maar daarop is meestal slechts een klein deel van zo'n object of schilderij te zien. Dat is heel jammer, want die foto's maken juist zo nieuwsgierig naar de oorspronkelijke museumstukken. En wat zou het mooi zijn als er ooit een boek werd gemaakt met full colour afbeeldingen van alle kunst die geïnspireerd is op Couperus' oeuvre, zoals het schilderij van Marko Klomp van *Eline Vere* dat op de achtergrond te zien is op pagina 362.

De omslag van de biografie met het portret getekend door Jan Veith uit 1892. Het portret zelf is te vinden in de collectie van het Rijksmuseum Amsterdam.

Een tweede probleem van de foto's van de museale opstellingen zijn de bijschriften. Die neigen soms naar anachronistische kitsch, zoals: 'De Couperuspop staat nostalgisch te kijken naar een powerpointpresentatie van zijn leven in Nice op de tentoonstelling 'Louis Couperus columnist'

in het Louis Couperus Museum (2009).' Daardoor krijgt de lezer het gevoel een plakboek van het museum te lezen, zoals de plakboeken die op de allereerste foto zijn afgebeeld. De screenprint van Instagram op pagina 92 voegt bijvoorbeeld ook weinig toe. Deze afbeeldingen zijn uiteraard wel van waarde voor de vrijwillige medewerkers van het Louis Couperus Museum aan wie het boek – volkomen terecht – is opgedragen en 'zonder wie het allemaal niet mogelijk was geweest.'

Literair voyeurisme

Ondanks deze oneffenheden biedt *Louis Couperus, een verwende vagebond* aan alle lezers wat de ondertitel belooft: een geïllustreerde biografie. Een levensbeschrijving waarin zwart/wit afbeeldingen geen bijrol in een middenkatern vervullen, maar juist de hoofdrol krijgen. Het is wonderlijk dat zulke fraai geïllustreerde levensbeschrijvingen relatief zeldzaam zijn in Nederland, terwijl beeld juist steeds belangrijker wordt in de media. Het Literatuurmuseum, toen nog Letterkundig Museum, bracht jarenlang een serie *Schrijversprentenboeken* uit, gewijd aan één schrijver of een groep schrijvers. Ook Couperus kreeg in 1963 (ter gelegenheid van de honderdste geboortedag) zo'n overzichtswerk, dat twee herdrukken beleefde. Die

prentenboeken boden een toegankelijke en aantrekkelijke introductie op het oeuvre van een schrijver voor een breder publiek dan een klassieke biografie die al snel 400 dichtbedrukte pagina's telt. Deze reeks bestaat, in een ander jasje gegoten, nog steeds. Gelukkig maar, want veel lezers zijn onuitputtelijk nieuwsgierig naar de auteur wiens werk ze bewonderen. Ze willen zien waar hij schreef, van welke borden hij at, wat hij droeg, met wie hij bevriend was, waar hij uit ging en hoe zijn handschrift eruitzag. *Een verwende vagebond* voldoet ruimschoots aan deze wens tot literair voyeurisme. ♣ (Petra Teunissen-Nijssse)

Een eerdere versie van deze recensie verscheen op 3 juni 2023 op www.biografieportaal.nl.

Een meer dan welkome aanvulling op het rijk gedocumenteerde voorwerk van Bastet

Over Louis Couperus hebben zich al heel wat biografen gebogen, meer dan menig andere Nederlandse schrijver van naam en faam te beurt is gevallen. Je zou er zijn reputatie aan af kunnen meten. Ik roep die biografen nog maar even in herinnering: Henri van Booven, H.W. van Tricht, Albert Vogel, Frédéric Bastet en Rémon van Gemeren. Nu heeft ook Caroline de Westenholz zich recentelijk aangesloten bij de rij tot nog toe exclusief-mannelijke biografen.

Ieder voor zich hebben deze biografen geprobeerd om greep te krijgen op de man achter het werk, hem neer te zetten als een karakter, een markant profiel te geven. Gemakkelijk hadden ze het daarbij geen van allen. Want hoewel Couperus in talloze columns en zelfs in één enkel interview met André de Ridder het een en ander heeft verteld over zijn doen en laten, en hij met *Metamorfoze* al vroeg in zijn carrière een semi-autobiografische roman publiceerde, zijn de kenners het erover eens dat hij van zichzelf veel meer verborg dan prijs gaf. Sterk is de verleiding om hem dan maar te etiketteren als een type – als dandy bijvoorbeeld, zoals Bastet, Karel Reijnders en nog een paar anderen deden, iets wat weer anderen, Van Gemeren bijvoorbeeld, aanleiding gaf om tegen te sputteren. Sinds kort is er weer een nieuw etiket gevonden. Couperus geldt nu als non-binair avant la lettre. Heel eigentijds natuurlijk. Je vraagt je af of zo'n make-over nodig is. Sympathiseerde Couperus bij leven immers al niet met het ideaal van de androgyne mens, decennia voordat zijn latere collega-auteur Andreas Burnier als zodanig uit de kast kwam?

Belangrijker vind ik dat Couperus, zijn neiging tot metamorfose getrouw, zich

liever niet op één identiteit wilde vastleggen. Na zijn vijftigste werd hij geconfronteerd met de sterk teruglopende royalties uit zijn literaire werk en nam hij de kans te baat om extra inkomsten te verwerven met het voordragen uit eigen werk. Toen ontdekte hij definitief de charme van het rollenspel dat hij, opgroeiend als telg van de Haagse jeunesse dorée en dus liefhebberend in huiskamertoneel, al vroeg had leren kennen.

Een verwende vagebond?

Voor Caroline de Westenholz is Couperus, gezien de titel van haar boek, 'een verwende vagebond' (een benaming die ze van Bastet heeft geleend). Het allitereert mooi, maar past het ook? In de verschillende woordenboekbetekenissen van het woord vagebond zit iets depreciërends, iets wat in het oog van brave goegemeente min of meer bewust asociaal levende landlopers kenmerkt, de ietwat morsig types zonder vaste verblijfplaats en vaste inkomsten. Het oertype komt voor in het door Boudewijn de Groot vertolkte, vijftig jaar geleden erg populaire liedje 'Meisje van zestien', met gevleugelde regels als: 'Ze gaf zich aan een vagebond, die sprak van liefde 't oud verhaal, en zij geloofde 't allemaal'. Totdat het meisje van zestien oud wordt voor haar tijd, en de verleider haar aan de kant van de weg laat liggen om er zelf vandoor te gaan. In dat type kan ik Couperus met geen mogelijkheid herkennen. Weliswaar trok hij van de ene verblijfplaats naar de andere zonder zich ooit ergens blijvend te vestigen, maar hij was te zeer gehecht aan een zekere luxe en een minimum aan comfort om op de schobberdebonk te kunnen leven.

In weerwil van de titel van haar boek houdt Caroline de Westenholz juist vast aan het signalement van de dandy-schrijver, de uiterst verzorgd geklede en gemanicuurde gentleman, trouw aan de habitus van zijn patricische klasse die destijds, en hier en daar ook nu nog wel, maakte dat men de bourgeoisie verachtte en zich eerder associeerde met Jan Boezeroen en Jan met de Pet dan met de deftige burgerheren die de dichter Jan Greshoff zo treffend heeft geportretteerd. Als Couperus al eens vagebondeerde, zoals zijn echtgenote dat noemde, dan was het bij wijze van een- of hooguit tweemaalig uitstapje naar ongure wijken, en dat alleen voor de spanning en de grap, voor de kick zoals men een halve eeuw later zou hebben gezegd.

Fraai geïllustreerde biografie

Een verwende vagebond wordt nadrukkelijk gepresenteerd als 'geïllustreerde biografie', en dat is precies waaraan dit fraai vormgegeven boek zijn waarde ontleent. De Westenholz heeft zich enorm veel moeite getroost om de rusteloos rondtrekkende Couperus na te reizen en heel precies uit te zoeken waar hij zijn tenten opsloeg en wat daar zijn bezigheden en liefhebberijen waren. Dat krijgen we ook allemaal te zien aan de hand van veelal onbekende afbeeldingen, de appartementen, huizen, hotels, restaurant- en caféinterieurs, programma's van

theatervoorstellingen en carnavalsvieringen, tafelschikkingen en nog veel meer. Wat dat betreft is deze biografie (die inzake de globale levensloop en de totstandkoming en thematiek van het oeuvre niet zo veel nieuws vertelt) een meer dan welkome aanvulling op het rijk gedocumenteerde, maar kennelijk niet volledige voorwerk van Bastet.

De seksualiteit van Couperus: een hot issue onder biografen

Wanneer Caroline de Westenholz zich van de buitenkant van Couperus' leven beweegt naar de binnenkant, kan ik niet altijd met haar meegaan. Zo neemt ze bijvoorbeeld stelling tegen de suggestie van Couperus' mannelijke biografen als zou hij goeddeels asexueel zijn geweest en met zijn nichtje Elisabeth Baud een huwelijksleven hebben geleid dat eerder overeenkwam met een samenleven à la broer en zus dan met de standaardrelatie waarin het bed tot meer dient dan alleen de nachtrust. De Westenholz tekent hierbij aan dat Couperus 'veel begrip toont voor het feit dat vrouwen ook seksuele gevoelens koesteren', en dat 'de zinnelijke passie' in zijn Haagse romans en in *De stille kracht* toch maar 'uitbundig beleefd' wordt. Dat lijkt me eerlijk gezegd een bewijs uit het ongerijmde. Moet je zelf seksueel actief zijn om als romancier over seks te kunnen schrijven? En, om nog maar eens een thema te noemen, moet je zelf een moord hebben gepleegd om, zoals Couperus in *Noodlot* en *Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan* doet, een moord in plastische termen te beschrijven?

Onder biografen is de seksualiteit van Couperus altijd een hot issue geweest. Zo schreef de door Freud geïnspireerde Van Tricht, om maar een enkel voorbeeld van het genre te geven, naar aanleiding van *De berg van licht* dat Couperus in de persoon van keizer Helegabalus zijn eigen 'polymorfe perversiteit' had ontmaskerd. Alsof hij een getroebleerde schrijver op zijn divan had gehad. Het lijkt me volkomen terecht dat De Westenholz er nadrukkelijk op wijst dat er bij gebrek aan deugdelijke bronnen in deze alleen maar valt te speculeren. Ik val haar daarin graag bij. Alles wat we over Couperus' seksualiteit kunnen zeggen, is op zijn best giswerk. ♣ (Jaap Goedegebuure)